

BENJAMIN CARTER HETT

AKO UMIERA DEMOKRACIA

Hitlerov nástup k moci
a úpadok Weimarskej republiky

KNIŽNÁ
EDÍCIA
DENNÍKA

Benjamin Carter Hett
Ako umiera demokracia

*Král im odpovie: „Amen, hovorím vám:
Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich
najmenších bratov, mne ste urobili.“*

Matúš 25, 40

Ako umiera demokracia

Hitlerov nástup k moci
a úpadok Weimarskej republiky

BENJAMIN CARTER HETT

Venované všetkým,
ktorí bojujú za slobodu, ľudské práva,
demokraciu, mier a toleranciu.

Obsah

Zoznam osobností	11
Významné politické strany Weimarskej republiky	17
Úvod	23
1. August a november	39
2. „Neverte mu, hovorí pravdu“	61
3. Krvavý máj a zakrádač	91
4. Kancelár Hlad	127
5. Výnimočný stav	169
6. Český vojak a džokej amatér	205
7. Koordinácia	229
8. „Musíme sa ho zbaviť“	257
PodĎakovanie	288
Poznámky	291
Register	325

Benjamin Carter Hett

The Death of Democracy: Hitler's Rise to Power and the Downfall
of the Weimar Republic

Copyright © 2018 by Benjamin Carter Hett

Published by arrangement with Henry Holt and Company, New York

Translation © Martin Sliz

Jacket photo © ČTK/Süddeutsche Zeitung Photo/SZ Photo

Design & Layout © Ondrej Ivánek

Slovak edition © 2021 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-99925-74-9

Weimerskej republiky. Od marca 1930 do mája 1932 bol nemeckým kancelárom.

Rudolf Diels (1900 – 1957): Pruský úradník, v roku 1931 sa pridol k pruskej polícii, kde vypracovával správy o výtržnostiach páchaných komunistami. V roku 1932 sa priklonil najskôr k Papanovi, potom k nacistom. Neskôr bol vymenovaný za šéfa pruskej tajnej polície, z ktorej sa po roku 1933 stalo gestapo. V roku 1934 bol donútený z funkcie odísť.

Friedrich Ebert (1871 – 1925): Počas prvej svetovej vojny predseda Sociálnodemokratickej strany Nemecka. Po revolúcii v roku 1918, ktorá je známa aj pod názvom Novembrová revolúcia, predseda prvej vlády. V rokoch 1919 až 1925 prezident Weimarskej republiky.

André François-Poncet (1887 – 1978): V rokoch 1931 až 1938 francúzsky veľvyslanec v Nemecku.

Wilhelm Frick (1877 – 1946): Jeden z prvých nacistických politických aktivistov. V období rokov 1933 až 1943 Hitlerov minister vnútra.

Joseph Goebbels (1897 – 1945): V rokoch 1926 až 1945 šéf NSDAP v Berlíne. Od roku 1930 riadil propagandu nacistickej strany a v roku 1933 sa stal ministrom propagandy. Talentovaný propagandista a jeden z najinteligentnejších členov úzkeho okruhu Hitlerových ľudí. Údajne jediný človek, s ktorým považoval Hitler diskusiu za podnecujúcu.

Hermann Göring (1893 – 1946): Bol súčasťou najužšieho okruhu nacistov a jeden z prvých Hitlerových prívržencov. V roku 1932 sa stal predsedom ríšskeho snemu a v roku 1933 ríšskym ministrom bez kresla a zároveň pruským ministrom vnútra.

Wilhelm Groener (1867 – 1939): Počas prvej svetovej vojny člen generálneho štábu, v roku 1918 vystriedal Ericha Ludendorffa vo funkcii zástupcu poľného maršala. V rokoch 1928 až 1932 pôsobil ako minister obrany a v rokoch 1931 až 1932 aj ako minister vnútra. Jeho chránencom bol Kurt von Schleicher.

Franz Gürtner (1881 – 1941): Bavorský politik a člen Nemeckej národnej ľudovej strany. Zastával funkciu ministra spravodlivosti vo vláдах Franza von Papena a Kurta von Schleichera v rokoch 1932 a 1933. Vo funkcii pôsobil aj počas Hitlerovej vlády až do svojej smrti v roku 1941.

Kurt von Hammerstein-Equord (1878 – 1943): Vyšší vojenský dôstojník, v rokoch 1930 až 1934 veliteľ nemeckej armády. Za protinacistické postoje bol zbavený velenia.

Konrad Heiden (1901 – 1966): Sociálnodemokraticky orientovaný novinár. Po roku 1933 žil v exile vo Francúzsku a neskôr v USA. Autor prvého významného Hitlerovho životopisu.

Gróf Wolf Heinrich von Helldorff (1896 – 1944): Potomok saskej aristokratickej rodiny, v roku 1931 velil berlínskym jednotkám Sturmabteilung (SA). Za vlády nacistov šéf polície v Postupime (1933 – 1935) a v Berlíne (1935 – 1944). Od roku 1938 sa prikláňal na stranu odboja, po neúspešnej operácii Valkýra bol v roku 1944 popravený.

Heinrich Himmler (1900 – 1945): Veliteľ jednotiek Schutzstaffel (SS). Do ich čela sa postavil v roku 1929, teda v čase, keď išlo len o malý oddiel telesných strážcov zahrnutý vo väčšej SA. SS premenil na najmocnejšiu organizáciu v nacistickom Nemecku, ktorej súčasťou boli všetky jednotky polície a tajných služieb, časť ozbrojených síl aj niektoré významné hospodárske inštitúcie.

Oskar von Hindenburg (1883 – 1960): Vojenský dôstojník a syn poľného maršala a nemeckého prezidenta Paula von Hindenburga. Priateľ a spolubojovník Kurta von Schleichera. Oskar bol v posledných rokoch Weimarskej republiky jedným z najvplyvnejších poradcov svojho otca. Pre jeho obmedzené vzdelanie a intelekt ho ľudia z prostredia politiky prezývali „syn, s ktorým ústava nerátala“.

Paul von Hindenburg (1847 – 1934): Vojenský dôstojník, v roku 1911 odišiel do dôchodku. Po vypuknutí prvej svetovej vojny bol povolaný späť do služby. Pripisujú sa mu zásluhy za kľúčové víťazstvo v bitke pri Tannenbergu v roku 1914, ktorým zachránil Východné Prusko pred vpádom ruských vojsk. V rokoch 1916 až 1919 bol vrchným veliteľom nemeckej armády. V roku 1925 bol zvolený za prezidenta Nemeckej ríše a opäť zvolený v roku 1932. V januári 1933 vymenoval Adolfa Hitlera za kancelára.

Adolf Hitler (1889 – 1945): V rokoch 1920 až 1945 predseda Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strany. V roku 1923 viedol tzv. pivný puč v Mníchove. Autor knihy *Mein Kampf*. Od roku 1933 nemecký kancelár a od roku 1934 do roku 1945 „kancelár a vodca“.

Alfred Hugenberg (1865 – 1951): Priemyselník, mediálny magnát a po roku 1928 predseda pravicovej Nemeckej národnej a ľudovej strany. V roku 1933 krátko pôsobil v Hitlerovej vláde.

Edgar Julius Jung (1894 – 1934): Pravičiar, konzervatívny intelektuál a politický aktivista. Známy kritik demokracie, autor knihy *Vláda podradných* (1927). V rokoch 1933 a 1934 písal prejav Franza von Papena, bol jednou z ústredných postáv odboja organizovaného v Papanovom úrade.

Erich Ludendorff (1865 – 1937): Vojenský dôstojník, v rokoch

1916 až 1918 pôsobil ako náčelník generálneho štábu. Jeden z autorov legendy o „dýke vrazenej do chrbta“ a najdôležitejší teoretik totálnej vojny a jej významu pre totalitný štát.

Karl Mayr (1883 – 1945): Člen generálneho štábu a v roku 1919 priamy nadriadený Adolfa Hitlera. Na jeho rozkaz vstúpil Hitler do Nemeckej robotníckej strany.

Otto Meissner (1880 – 1953): Štátny tajomník kancelárie prezidenta počas pôsobenia Friedricha Eberta, Paula von Hindenburga aj Adolfa Hitlera.

Hermann Müller (1876 – 1931): Sociálnodemokratický politik, kancelár v rokoch 1920 a 1928 až 1930, viedol „velkú koalíciu“. Išlo o posledné obdobie, keď mala vláda Weimarskej republiky väčšinu v parlamente.

Eugen Ott (1889 – 1977): Dôstojník, pôsobil na ministerstve obrany v čase, keď ho viedol Kurt von Schleicher. Koncom roka 1932 pripravil kľúčovú správu, podľa ktorej by prípadný nacistický a komunistický prevrat v rovnakom čase a súbežne s in-váziou spoza hraníc armáda nezvládla.

Franz von Papen (1879 – 1969): Pred aj počas prvej svetovej vojny vojenský dôstojník a politik strany Centrum. V roku 1932 sa stal kancelárom a v rokoch 1933 a 1934 pôsobil pod Hitlerom ako vicekancelár. Do roku 1945 veľvyslanec v Rakúsku a v Turecku.

Ernst Röhm (1887 – 1934): Vojenský dôstojník patriaci k prvým prívržencom Adolfa Hitlera a jeden z mála jeho priateľov. V rokoch 1930 až 1934 velil útočným oddielom SA.

Alfred Rosenberg (1893 – 1946): Nemecký emigrant narodený v Estónsku. Patril k prvým prívržencom nacistov, známy ako

filozof nacizmu. Autor diela *Mýtus 20. storočia* a šéfredaktor nacistických novín *Völkischer Beobachter* (Ľudový pozorovateľ).

Kurt von Schleicher (1882 – 1934): Kariérny vojenský dôstojník. Od roku 1928 šéf armádnej kancelárie ministerstva obrany pre styk s politikmi a vplyvný poradca Paula von Hindenburga. V roku 1932 sa stal ministrom obrany a od decembra 1932 do januára 1933 pôsobil ako nemecký kancelár.

Carl Schmitt (1888 – 1985): Pravicovo orientovaný právnik a politický teoretik, významný poradca Kurta von Schleichera a Franza von Papena, neskôr známy ako „korunný právnik“ tretej ríše.

Carl Severing (1875 – 1952): Sociálnodemokratický politik. V rokoch 1920 až 1926 a 1930 až 1932 minister vnútra Pruska. V rokoch 1928 až 1930 zastával funkciu nemeckého ministra vnútra.

Gregor Strasser (1892 – 1934): Nacistický politik, organizátor a politický stratég, v roku 1932 sa s Hitlerom rozišiel.

Gustav Stresemann (1878 – 1929): Líder Nemeckej ľudovej strany, v roku 1923 pôsobil ako kancelár a v rokoch 1923 až 1929 bol zároveň ministrom zahraničných vecí. Je považovaný za jedného z najvýznamnejších politikov Weimarskej republiky, spoločne s Aristidom Briandom sa snažil vrátiť Nemecko späť do európskeho a svetového spoločenstva.

Fritz Günther von Tschirschky (1900 – 1980): Potomok sliezskej aristokratickej rodiny, v rokoch 1933 až 1934 „pobočník“ a poradca Franza von Papena pre špionáž. Patril k ústredným postavám odboja v Papenovom úrade.

Významné politické strany Weimarskej republiky

Strany sú zoradené od krajnej ľavice po krajnú pravicu.

Komunistická strana Nemecka (Kommunistische Partei Deutschlands): Jej cieľom bolo zvrhnutie existujúceho sociálneho, politického a ekonomického systému, vo všeobecnosti združovala nezamestnaných, nekvalifikovaných a najchudobnejších robotníkov. Masívnu podporu mala najmä vo veľkých mestách ako Berlín a Hamburg, bola plne pod kontrolou Kominterny (Komunistickej internacionály), teda režimu Josifa Stalina v Sovietskom zväze.

Nezávislá sociálnodemokratická strana Nemecka (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands, „nezávislí“): Vznikla počas prvej svetovej vojny odštiepením od Sociálnodemokratickej strany Nemecka. Jej členovia odmietali podporovanie a financovanie vojny. Volili ju najmä radikálnejší robotníci a ľavicoví intelektuáli. Po roku 1922 sa väčšina členov buď vrátila k sociálnodemokratickej strane, alebo prešla ku komunistom a význam strany upadol.

Sociálnodemokratická strana Nemecka (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD): Vznikla v roku 1875 a je najdlhšie pôsobiacou politickou stranou v Nemecku. Jej lídri

boli zároveň lídrami revolúcie v roku 1918. Členovia SPD podporovali demokratickú republiku, napriek tomu bola strana po roku 1920 súčasťou koalícií tvoriacich centrálnu vládu len výnimočne. Jej voličskú základňu tvorili kvalifikovaní robotníci združení v odboroch a medzi rokmi 1912 a 1932 bola najväčšou stranou v krajine s najvyšším počtom poslancov v ríšskom sneme.

Nemecká demokratická strana (Deutsche Demokratische Partei): Vyrástla na ideách predvojnových ľavicových liberálov, podporovala demokratický režim a občianske slobody, zastupovala intelektuálov, živnostníkov a malých podnikateľov. V prvých weimarských voľbách v roku 1919 zaznamenala veľký úspech, krátko nato však podporu stratila. Po roku 1930 sa priklonila viac vpravo a premenovala sa na Štátnu stranu (Staatspartei), ale celkom stratila význam. V posledných slobodných voľbách získala jedno percento.

Strana Centrum (Zentrum): Zastupovala najmä nemeckých katolíkov, ideologicky patrila do stredu. Do roku 1932 bola súčasťou každej vlády a z jej radov pochádzala väčšina kancelárov. Podporovala demokratický režim, v posledných rokoch existencie republiky sa výraznejšie odklonila doprava.

Bavorská ľudová strana (Bayerische Volkspartei): Bavorská sesterská strana strany Centrum. Obe zastupovali katolíkov. Bavorsko malo v rámci Nemecka historicky väčšiu autonómiu, preto sa strana prikláňala k federalizácii a bola podstatne konzervatívnejšia ako jej sestra na celoštátnej úrovni. V roku 1925 podporovala Paula von Hindenburga, ktorý v prezidentských voľbách súperil s kandidátom strany Centrum Wilhelmom Marxom.

Nemecká ľudová strana (Deutsche Volkspartei): Pravicovoliberalná strana, ktorú podporovali najmä veľkí podnikatelia. Význam jej dodával najmä líder Gustav Stresemann, jedna z vedú-

cích osobností Weimarskej republiky. V roku 1923 pôsobil ako kancelár a medzi rokmi 1923 až 1929 aj ako minister zahraničných vecí.

Nemecká národná ľudová strana (Deutschnationale Volkspartei, „nemeckí národnári“): Vznikla v roku 1918 zlúčením predvojnovnej Nemeckej konzervatívnej strany, Slobodnej konzervatívnej strany a rôznych ďalších antisemitských strán. Pravico-vá systémová strana, reprezentovala záujmy aristokratických vlastníkov pôdy, vojenských dôstojníkov, vyšších štátnych úradníkov a niektorých odvetví veľkých korporácií. V dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia nemeckých národnárov rozdeľovala otázka, či sa z pragmatických dôvodov neprikloniť k republike. Po nástupe Alfreda Hugenbergu do funkcie predsedu v roku 1928 sa voči nej čoraz viac vyhraňovali.

Národnosocialistická nemecká robotnícka strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, „nacisti“): Vznikla na základoch Nemeckej robotníckej strany založenej v roku 1919. Zo začiatku marginálna strana, koncom dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia začala jej podpora rásť najmä medzi protestantmi z vidieka. Prívlastok „národnosocialistická“ k jej názvu pridal Adolf Hitler, keď sa stal jej predsedom. Od júla 1932 bola najväčšou a od júla 1933 až do konca druhej svetovej vojny jedinou legálnou politickou stranou.